

فرهنگ آثار

کاری سترگ در نشر توضیحی

فرهنگ آثار دائرةالمعارف بزرگی است که به معرفی آثار مکتوب ملل جهان در زمینه‌های ادبیات، هنر، فلسفه، مذهب و علوم می‌پردازد. جلد اول **فرهنگ آثار** (حروف آ-ب) اواخر سال گذشته منتشر شد و ناشر آن، انتشارات سروش، در اقدامی ابتکاری و پسندیده برای کتاب جشن رونمایی بر پا کرد. داستان بوجود آمدن **فرهنگ آثار** به نقل از مقدمه ناشر چنین است:

سالها پیش آقایان احمد سمیعی (گیلانی)، اسماعیل سعادت و ابوالحسن نجفی، ترجمه و انتشار این اثر را به انتشارات سروش پیشنهاد

کردند... این پیشنهاد مورد استقبال قرار گرفت. خود آقایان به عنوان هیأت علمی تعیین شدند و کار انتخاب مطالب و ویراستاری ترجمه‌ها را به عهده گرفتند و باز به پیشنهاد آنان، آقای رضا سیدحسینی به عنوان نفر چهارم هیأت علمی و نیز به سرپرستی طرح انتخاب شد... از تواناترین مترجمان زبان فرانسه که می‌توانستند در رشته‌های مختلف با هیأت علمی همکاری کنند دعوت شد تا ترجمه مقالات را، که در عرصه وسیعی حاوی رمان، شعر، نمایشنامه، خاطرات، مجموعه نامه‌ها، دانش نامه، انواع علوم و متون، ادب و فلسفه، حقوق، علوم تجربی، علوم انسانی، تاریخ و هنر و آثار مذهبی، از متون باستانی مصر و چین گرفته تا شاهکارهای روزگار ما، نگاشته شده بود، آغاز کنند^۱...

ترجمه همه مطالب فرهنگ آثار در همان پنج سال اول تمام شده بود و لذا می‌شد در همان سالها چاپ و انتشار آن را آغاز کرد. اما گذشته از این که تألیف مقالات ایرانی و اسلامی چند سالی زمان می‌طلبید، اشکال دیگری هم در کار ترجمه این فرهنگ وجود داشت. چاپ فرهنگ [مرجع این اثر] در سال ۱۹۵۳ میلادی منتشر شده و در چابهای بعدی هم تغییری در آن داده نشده بود، یعنی بیش از چهل

۱. نام مترجمان و ویراستاران مدخل‌های فرهنگ آثار به قرار زیر است:

مرحوم احمد آرام (ترجمه مطالب علمی)، مرحوم محمد قاضی (ترجمه مدخل‌هایی که آثار مربوط به آن‌ها را خود ایشان ترجمه کرده‌اند)، مرحوم محمود محمودی (ترجمه مدخل‌های تاریخی)، مرحوم محمد جعفر پوینده (ترجمه برخی مطالب سیاسی و اقتصادی)، مرحوم عبدالله توکل، مرتضی ثاقب‌فر، دکتر جواد طباطبایی، دکتر عبدالکریم رشیدیان، احمد سمیعی، اسماعیل سعادت، صفیه اصفیا، جهانگیر افکاری، کیکاووس جهاننداری (از زبان آلمانی)، دکتر جواد حدیدی، سیروس ذکاء، عبدالمجید زکائی (از زبان آلمانی)، کاوه سیدحسینی، قاسم صنعوی، دکتر محمد تقی غیائی، کاظم کردوانی، فرزانه کریمی (از زبان آلمانی) عبدالحسین محمدکاری، ابوالحسن نجفی، مهشید نونهالی، دکتر عبدالحسین نیک گهر و دکتر نادعلی همدانی (مدخل‌هایی از زبان فرانسه). اعضای هیأت علمی به کمک خانم مهشید نونهالی ویرایش کرده‌اند و مدخل‌هایی را که از آلمانی ترجمه شده است آقایان کیکاووس جهاننداری، دکتر تورج رهنما و دکتر محمدعلی مولوی ویرایش کرده‌اند.

سال از جریانهای فرهنگی جهان عقب بود، به طوری که حتی هیأت علمی به فکر افتاد که مقالاتی درباره مهم‌ترین آثار ۴۰ سال اخیر تألیف شود اما خوشبختانه در ۱۹۹۴ نسخه جدید این فرهنگ منتشر شد. کار مجدد بر روی فرهنگ جدید و به روز کردن آنچه تهیه شده بود نیز طبعاً تأخیر بیشتری در کار نشر فرهنگ آثار را سبب شد. هیئت علمی سه کار اساسی را که می‌بایست انجام شود به نشر پیشنهاد کرد: تهیه فرهنگ آثار جدید و کار مجدد بر روی آن، تهیه فرهنگ ادبی کیندنیز آلمانی و انتخاب و ترجمه مطالب مربوط به جهان سوم و افزودن آن به فرهنگ آثار و بالاخره ادامه کار عظیم تدوین فرهنگ آثار ایرانی و اسلامی. هر چند کار تدوین فرهنگ به تأخیر افتاده بود، ناشر برای این که فرهنگ آثار به صورت مطلوب درآید با پیشنهاد هیئت علمی محترمه موافقت کرد. دوره‌های فرهنگ آثار جدید و فرهنگ آلمانی کیندنیز خریداری و کار مجدد بر روی فرهنگ آغاز شد. به طوری که اکنون می‌توان ادعا کرد که شرح آخرین آثار مهم فرهنگ جهان نیز در این فرهنگ آمده است.

فرهنگ آثار از چند جهت به ترجمه مربوط می‌شود. یکی از آن جهت که ترجمه به ناچار با تحقیق همراه است و دائرةالمعارفی با این گستردگی می‌تواند باری از دوش مترجم بردارد و بسیاری از سوالات او را در مورد نویسندگان یا آثار آنها پاسخ گوید. این کتاب همچنین می‌تواند مرجعی معیار برای ثبت اسامی نویسندگان و آثار آنها باشد. فایده دیگر فرهنگ آثار این است که خلأها را نشان می‌دهد. مترجم با نگاهی به فهرست آثار ارزشمند ادبی جهان متوجه می‌شود که چه کتابهایی ترجمه شده و چه کتابهایی ترجمه نشده و با خواندن نقدی مختصر بر کتاب می‌تواند تصمیم بگیرد که آیا اثری که ترجمه نشده ارزش ترجمه شدن دارد یا ندارد. اما در واقع مهم‌ترین دلیلی که باعث می‌شود فرهنگ آثار را کاری سترگ در زمینه ترجمه بدانیم کیفیت تنسای مقالات آن است. اگر امروزه در غرب نشر توضیحی (expository) به عنوان نوعی خاص از نشر در عرصه دانشگاه و غیردانشگاه تداوم یافته. دلیل آن سابقه چند قرن غرب در کار تألیف دایرةالمعارف است و بی‌دلیل نیست که این نوع نشر را نشر دایرةالمعارفی نیز می‌گویند. نشر توضیحی نشری است که هدف آن اطلاع‌رسانی است. سبکی رسمی، غیراحساسی و غیرشخصی دارد. زبان آن ساده، صریح و غیراستعاری است. جملات تا حد امکان کوتاه، روشن، مستدل، روان، زودبای و مطابق با نحو فارسی و نیز ترکیبات واژگانی پذیرفتنی و موافق با ساختار معنایی زبان فارسی است. الفاظ و تعبيرات تا حد امکان دقیق و آشنا هستند و مقصود نویسنده را سریع منتقل می‌کنند و در سطح فزاینده از جمله نیز، متن منسجم و به دور از ابهام و اطناب است. در سالهای اخیر که توجه و توان بسیاری از مؤلفان و مترجمان به سوی تألیف فرهنگ و دایرةالمعارف سوق یافته، نمونه‌های خوبی از نشر توضیحی را دیده‌ایم. لیکن نمی‌توان گفت که نشر ترجمه‌ای متون توضیحی بطور کلی نشر سالمی بوده است. بخش اعظم آنچه به فارسی ترجمه می‌شود نشر توضیحی دارد اما نمونه‌های خوب کمتر از نمونه‌های بد بوده است. برخی ترجمه‌هایی جهت ادیبانه است و برخی بسیار لفظ‌گرا و هر دو نوع، توجه خواننده را از هدف اصلی که کسب اطلاعات دقیق از متن در کوتاهترین زمان ممکن است منحرف می‌کند.

فرهنگ آثار هم به دست مترجمان برجسته ترجمه شده و هم به دست ویراستاران برجسته ویرایش

شده است. باید گفت این ویراستاران به اعتبار آنچه در گذشته از آنان دیده‌ایم و نیز به اعتبار کارشان در فرهنگ آثار، از اهمیت و خصوصیات نثر توضیحی به خوبی آگاهی داشته‌اند. اینان هم ماهیت زبان فارسی را درک کرده‌اند و هم در کاربرد آن ذوق سلیم دارند و لذا آنچه بر قلم آنان جاری می‌شود از سرچشمه زبان فارسی نشأت می‌گیرد و آنچه از زبان بیگانه وام می‌گیرند بر غنا و لطف فارسی می‌افزاید. وقتی نمونه‌های ضعیف نثر توضیحی را، اعم از تألیف یا ترجمه، در کتب و مجلات می‌بینیم، به اهمیت کاری که رضا سیدحیسنی و همکارانشان کرده‌اند پی می‌بریم و در می‌یابیم فرهنگ آثار پیش از آنکه در زمینه انتقال فرهنگ و دانش خدمتی کرده باشد. الگویی قابل تقلید در نثر توضیحی ارائه داده است. نثری که می‌توان آن را با اعتماد و با سهولت خواند بی آنکه زبان مانعی برای درک شود. بنده به نوبه خود، از آقای رضا سیدحیسنی و کلیه همکارانشان که این کتاب ارزشمند و ماندنی را در آستانه سال نوبه دوستان زبان و ادب و فرهنگ فارسی هدیه دادند تشکر می‌کنم.

بخش مکمل فرهنگ آثار، فرهنگ آثار تألیفی اسلامی و ایرانی است. اهمیت این بخش از نظر اطلاع‌رسانی اگر از فرهنگ آثار ترجمه‌ای بیشتر نباشد کمتر نیست. مدیریت این بخش مترجم و ویراستار زبردست آقای احمد سمعی (گیلانی) هستند و قصد دارند که تا بهار سال آینده جلد اول آن را آماده کنند. آقای سمعی درباره این که چرا تصمیم گرفتند فرهنگ آثار اسلامی و ایرانی را تألیف کنند، می‌گوید: "فرهنگ آثار فرانسه از نظر آثار اسلامی و ایرانی هم خیلی ضعف دارد و هم خیلی نقص. به این معنا که مدخل‌های اسلامی و ایرانی هم خیلی کم هستند و هم چنانکه باید حقشان ادا نشده است و از طرفی بسیاری از مدخل‌ها

اصلاً نیامده است، و در شمارش، شاید بیشتر از سی یا چهل مقاله مربوط به فرهنگ ایران و اسلام ندارد." در فرهنگ تألیفی آثار مهم‌ترین کتاب‌های مربوط به حوزه‌های شعر، ادب، بلاغت، فلسفه، کلام، فقه، اصول، حدیث، رجال، عرفان، تاریخ، جغرافیا، نجوم، ریاضیات، طب و طبیعیات معرفی شده‌اند. برای جناب آقای سمعی نیز آرزوی موفقیت می‌کنیم و امیدواریم کار بزرگ ایشان نیز هر چه زودتر به دست مشتاقان برسد.

علی خزاعی فر